

AUDIOKITOBLAR VA ELEKTRON KITOBLARNI QABUL QILISH: QIYINCHILIKLAR VA IMKONIYATLAR

Madina Axmedova

*O‘zJOKU, Noshirlik ishi va muharrirlik
yo‘nalishi magistranti*

Annotatsiya: *Ushbu maqola audiokitoblar va elektron kitoblar bozori dinamik va ko‘p qirrali bo‘lib, tez o‘shish, texnologik innovatsiyalar hamda iste‘molchilarning xohish-istaklarining o‘zgarishi bilan ajralib turishi ma‘lum ma‘noda innovatsiyalar kiritish va iste‘molchilarning o‘zgaruvchan ehtiyojlariga javob berishga tayyor manfaatdor tomonlar uchun imkoniyatlarni yaratish haqida so‘z boradi.*

Kalit so‘zlar. *Audiokitoblar, elektron kitoblar, raqamli nashr, texnologiyalar, innovatsiyalar.*

Annotation. *This article gives information that audiobooks and e-books market is dynamic and multifaceted, characterized by rapid growth, technological innovation, and changing consumer preferences, which in some ways have led to innovation and consumer choice is about creating opportunities for stakeholders willing to respond to their changing needs.*

Key words. *Audiobooks, e-books, digital publishing, technology, innovation.*

Oxirgi yigirma yil ichida adabiy dunyoda audiokitoblar va elektron kitoblarning ommaviyligi ortib borayotgan paradigma o‘zgarishiga guvoh bo‘ldi. Ushbu siljish shunchaki formatdagi o‘zgarish emas, balki iste‘molchilarning yozma tarkib bilan o‘zaro munosabatini yanada kengroq o‘zgartirishni anglatadi. Ushbu o‘zgarishlarni tushunish ushbu raqamli formatlarning paydo bo‘lishiga hissa qo‘shgan turli xil texnologik, madaniy va iqtisodiy omillarni o‘rganishni talab qiladi.

Raqamli texnologiyalarning paydo bo‘lishi va keyingi evolyutsiyasi bozorning ushbu o‘zgarishida muhim rol o‘ynadi. “Amazon’s Kindle” va “Barnes & Noble’s Nook” kabi elektron kitobxonlarning rivojlanishi an’anaviy o‘qish tajribasini takrorlaydigan va qaysidir ma‘noda yaxshilaydigan platformani taqdim etdi. Ushbu qurilmalar ko‘chma, sozlanishi shrift o‘lchamlari va minglab kitoblar uchun saqlash hajmi kabi afzalliklarni taqdim etib, o‘qishni yanada qulaylashtirdi.

Xuddi shunday, audio oqim texnologiyasi va mobil qurilmalardagi yutuqlar audiokitoblarning mashhurligini oshirdi. “Audible”, “Google Play Books” va “Apple Books” kabi platformalar odamlarning audiokitoblarni iste‘mol qilish usulini tubdan o‘zgartirib, smartfonlar va boshqa qurilmalardan foydalanish mumkin bo‘lgan katta kutubxonalarni taklif qildi. Ushbu xizmatlarning aqlli uy qurilmalari bilan integratsiyalashuvi audiokitoblarni iste‘molchilarning kundalik hayotiga yanada ko‘proq kiritdi. “Pep Takls Radio’s blog” nashrida yozilishicha, zamonaviy dunyo kutubxonalari birgina kichik qurilmaning ichida joylashgan.

“MAHMUDXO‘JA BEHBUDIY PUBLITSISTIKASI VA JADID MATBUOTIDA IJTIMOY-SIYOSIY MASALALARNING YORITILISHI”

mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya

Madaniy jihatdan, raqamli media iste'moliga o'tish turmush tarzi va o'yin-kulgidagi kengroq tendentsiyalarga mos keladi. Tez sur'atlar bilan rivojlanayotgan dunyoda ko'p vazifalarni birdaniga bajarish odatiy holga aylandi. Endilikda jamodoningizni og'ir kitoblar bilan to'ldirib, noqulaylikka uchramaysiz. Osongina, bitta yengil qurilmaning o'zida yuzlab, minglab kitoblarni olib yura olasiz. Bu albatta juda ajoyib. Bundan tashqari, audiokitoblar bizga vaqtimiz tig'is bo'lgan dunyoda bir vaqtning o'zida kitoblarni eshitish va o'z yumushimiz bilan shug'illanishga imkoniyat yaratib berdi.

Audiokitoblar va elektron kitoblarning bozor dinamikasiga chakana savdoni raqamlashtirish ham ta'sir ko'rsatdi. Onlayn bozorlar iste'molchilarga ushbu formatlarga kirishni osonlashtirdi. “Audiokitoblar va elektron kitoblarga o'tish ko'p qirrali hodisadir. Bu nafaqat texnologik taraqqiyotni, balki madaniy me'yorlar va turmush tarzi afzalliklarini ham aks ettiradi. Raqamli asrga o'tayotganimiz sari, ushbu formatlarning ahamiyati o'sib boradi va adabiyot iste'moli manzarasini doimiy ravishda o'zgartiradi”, deydi mashhur ingliz olimi O'Brayn.

Dastlab "so'zlovchi kitoblar" deb nomlanuvchi audiokitoblarning kelib chiqishi 1930-yillarga borib taqaladi. Ular birinchi navbatda ko'rish qobiliyati zaif kitobxonlarga yordam berish uchun ishlab chiqilgan. Ovozli kitoblar uchun ishlatiladigan texnologiya yillar davomida rivojlanib bordi, 1960-yillarda vinil plastinalardan kassetali lentalar, keyin esa 1980-yillarda kompakt disklarga. Har bir texnologik taraqqiyot audiokitoblarni kengroq auditoriya uchun yanada qulayroq qildi, ammo 1990-yillarning oxiri va 2000-yillarning boshlarida raqamli audioning paydo bo'lishi formatda chinakam inqilob edi.

Boshqa tomondan, elektron kitoblar 20-asr oxirida paydo bo'lgan yaqinroq tarixga ega. Yozilgan birinchi elektron kitob 1971-yilda Maykl S. Xart tomonidan yaratilgan AQSh Mustaqillik Deklaratsiyasining raqamlashtirilgan versiyasidir. Bu madaniy asarlarni raqamlashtirish va arxivlashga qaratilgan Gutenberg loyihasining boshlanishi edi. Elektron kitoblarning tijorat salohiyati 1990-yillarda internetning paydo bo'lishi va birinchi elektron kitobxonlarning rivojlanishi bilan amalga oshirildi. Laura Manley va Robert P. Holley kabi olimlar Ereaderlar haqida shunday deydi: “Sony Data Discman” va “SoftBook” kabi ushbu dastlabki qurilmalar zamonaviy elektron o'quvchi uchun asos yaratdi. Bu zamonaviy raqamli dunyoning imzosi”. Biroq, 2007-yilda “Amazonning Kindle”ning ishga tushirilishi elektron kitoblarni asosiy bozorga olib chiqdi. Kindle qog'ozga o'xshash displey, uzoq batareya quvvati va keng sarlavhalar kutubxonasiga tezkor kirish imkoniyati bilan misli ko'rilmagan foydalanuvchi tajribasini taqdim etdi.

“MAHMUDXO‘JA BEHBUDIY PUBLITSISTIKASI VA JADID MATBUOTIDA IJTIMOY-SIYOSIY MASALALARNING YORITILISHI” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya

Eng muhim tendentsiyalardan biri bu audiokitoblar va elektron kitoblar mashhurligining barqaror o'sishidir. So'nggi statistik ma'lumotlar ushbu formatlar uchun savdo va iste'mol stavkalarining doimiy o'sishini ko'rsatadi. Masalan, 2022 hisobotiga ko'ra, elektron kitoblar savdosi umumiy kitob bozorining muhim foizini tashkil qiladi.

Obunaga asoslangan xizmatlar tobora ommalashib bormoqda, bu esa foydalanuvchilarga oylik to'lov evaziga audiokitoblar va elektron kitoblarning keng assortimentidan foydalanish imkonini beradi. “Audible” va “Kindle Unlimited” kabi platformalar tomonidan ommalashtirilgan ushbu model iste'molchilarga individual xaridlarsiz keng ko'lamli nomlarga kirishni yanada qulayroq qildi. Bundan tashqari, ommaviy kutubxonalar ham ushbu tendentsiyaga moslashdi va audiokitoblar va elektron kitoblardan foydalanish imkoniyatini sezilarli darajada kengaytiradigan raqamli kreditlash xizmatlarini taklif qildi.

COVID-19 pandemiyasi kabi global voqealar ham bozor tendensiyalariga ta'sir ko'rsatdi. Ushbu davrda, shuningdek, pandemiya davrida iste'molchilar manfaatlarining o'zgarishini aks ettiruvchi ta'lim va o'z-o'ziga yordam beradigan elektron kitoblar va audio kitoblarni iste'mol qilishning o'sishi kuzatildi. Noshirlar yoki mualliflar nashr etish platformalarining imkoniyatlaridan foydalanib, an'anaviy nashriyotlardan voz kecha boshlagan bir davrda nashriyotlar o'zlari ham online tarzda kitoblarni taqdim eta boshladi. Iste'molchilarning o'qish va tinglash odatlari raqamli formatlarni qabul qilish bilan rivojlandi. Elektron kitoblar uzoqroq, immersiv o'qish seanslari uchun, audiokitoblar esa adabiyotlarni band jadvalga moslashtirishda qulayligi uchun afzalroqdir.

Atrof-muhit muammolari haqida xabardorlikning oshishi iste'molchilarning xatti-harakatlariga ham ta'sir ko'rsatdi. Raqamli formatlar kitoblarni jismoniy ishlab chiqarish va tarqatish bilan solishtirganda ekologik jihatdan qulayroq deb hisoblanadi. Mashhur ingliz olimi J. P. Terri o'zining “Paperless: Real-World Solutions with Adobe Technology” kitobida shunday yozadi: “Kompaniyalar qog'ozga asoslangan jarayonlarni bartaraf etish orqali ish oqimlarini soddalashtirishi, ma'muriy vaqtni qisqartirishi va xodimlarning mehnat unumdorligini 40% gacha oshirishi mumkin”. An'anaviy kitoblardan ko'ra audiokitoblar yoki elektron kitoblarni tanlash ko'p qirrali bo'lib, texnologik taraqqiyot, turmush tarzini tanlash, iqtisodiy omillar, ijtimoiy va ekologik omillar ta'sir ko'rsatadi. “Ushbu xatti-harakatlarni tushunish noshirlar va mualliflar uchun auditoriyaga samarali xizmat ko'rsatish va ular bilan shug'ullanish uchun kalit hisoblanadi”, degan edi Ted Strifis o'zining mashhur “The Late Age of Print: Everyday Book Culture from Consumerism to Control” kitobida.

Texnologik yutuqlarimiz ham bu davrning elektron va audio kitoblar ishlab chiqarishdagi muhimlikni yuzaga chiqardi: “Bulut”ga (Cloud) asoslangan texnologiyalar va saqlash yechimlari buning yaqqol yechimi sifatida taqdim etila boshladi. Bulutli xotiradan foydalanish foydalanuvchilarga istalgan qurilmadagi raqamli kutubxonalariga kirish imkonini beradi, bu esa platformalar bo'ylab taraqqiyotni sinxronlashtiradi. Ushbu texnologiya iste'molchilarga o'qish yoki tinglash jarayonini yo'qotmasdan qurilmalar o'rtasida almashishni osonlashtirdi.

Yana bir imkoniyat “Kengaytirilgan raqamli huquqlarni boshqarish” (DRM) texnologiyalari orqali yuzaga chiqa boshladi. DRMdagi yutuqlar noshirlar va mualliflarga o'zlarining intellektual mulklarini himoya qilishda yordam berdi, shu bilan birga foydalanuvchilarga bir nechta qurilmalarda kontentga kirish imkonini berdi. “Himoya va foydalanish imkoniyati o'rtasidagi ushbu muvozanat raqamli kitob bozorining o'sishi uchun juda muhimdir” deb yozgandi mashhur amerikalik olim Kristofer Mey.

Sun'iy intellekt (AI) algoritmlari foydalanuvchining afzalliklariga asoslangan kitoblarni tavsiya qilish, foydalanuvchi tajribasini yaxshilash uchun ishlatilishi ortidan noshirlar va nashriyotlar ham foyda ko`ra boshladi. Sun'iy intellektga asoslangan ovozli yordamchilar va sintetik rivoyat texnologiyalari audiokitoblarning ishlab chiqarilishi va iste'mol qilinishini o'zgartirmoqda. Kengaytirilgan va virtual haqiqatlar ham (AR va VR) texnologiyalarining elektron kitoblarga potentsial integratsiyasi kelajakda yanada chuqurroq o'qish tajribasini taklif qilishi mumkin.

Shu o`rinda yangi texnologik innovatsiyalar ham yangi imkoniyatlarni ham yaratadi. Andervyu Ng o`zining eng so`nggi texnologiyalar haqida fikr yuritarkan, bir qator yangi yutuqlarimiz kelajakda yanada raqamli publishing (nashriyot) ishiga hissa qo`shishini ta'kidlaydi.

- **AI va Machine Learning sohasidagi yutuqlar:** Shaxsiylashtirilgan tavsiyalar, ovoz yordamida o'qish va yaxshilangan foydalanuvchi tajribasi uchun sun'iy intellektdan foydalanish yangi foydalanuvchilarni jalb qilishi va mavjudlarini saqlab qolishi mumkin.

- **Interfaol va kengaytirilgan elektron kitoblar:** Multimedia elementlari, interaktiv kontent va kengaytirilgan haqiqat funksiyalarini o'z ichiga olish elektron kitoblarni, ayniqsa, ta'lim va bolalar kitoblari uchun yanada jozibador qilishi mumkin.

- **Ta'lim muassasalari bilan hamkorlik:** o'quv materiallarini raqamli formatda taqdim etish bo'yicha maktablar va universitetlar bilan hamkorlik o'sish uchun yangi kanallarni ochishi mumkin.

▪ **Innovatsion obuna xizmatlari:** Turli xil obuna modellari bilan turli xil iste'molchilarning afzalliklarini qondirish uchun tajriba o'tkazish kengroq auditoriyani jalb qilishi mumkin. Endilikda bu nafaqat nashriyotlarga bir kitobni hisobsiz adadda chiqarishga, balki bosib chiqarish uchun mablag` sarflamaslikka ham imkoniyat yaratib berdi. Mashhur amerikalik media nazariyotchisi Jeff Gomez o`zining kitobining V bobida onlayn obunalar kelaka uchun investetsiya deb ataydi. Moslashuvchan narxlash va to'plash opsiyalarini amalga oshirish raqamli kitoblarni arzonroq iste'molchilar uchun qulayroq va jozibador qilishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, audiokitoblar va elektron kitoblar bozorlari texnologik taraqqiyot, bozorni kengaytirish va innovatsion kontent strategiyalari asosida o'sish uchun imkoniyatlarga ega. Ushbu imkoniyatlardan foydalanish orqali manfaatdor tomonlar nafaqat rentabellikni oshirishlari, balki raqamli o'qish tajribasining rivojlanishiga ham hissa qo'shishlari mumkin. Audiokitoblar va elektron kitoblarning an'anaviy nashriyot sanoatiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Shu bilan birga muammolar va imkoniyatlarni taqdim etdi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Laura Manley & Robert P. Holley. History of the Ebook: The Changing Face of Books, Technical Services Quarterly, 29:4, 2012. 305-b.
2. J. P. Terry. Paperless: Real-World Solutions with Adobe Technology. Adobe Press. 2009. 31-b.
3. Striphas, Ted. The Late Age of Print: Everyday Book Culture from Consumerism to Control. Columbia University Press, 2009. 56-b.